

Univerzita J.A. Komenského

Roháčova 63, Praha 3 - Žižkov 130 00

Seminární práce

Studijní předmět: Etika v pedagogice

Téma: Školní šikana

Zpracoval: Ivana Jenšíková

Forma studia: Kombinované

Obor studia: Speciální pedagogika - vychovatelství

Ročník: 1.

Studijní skupina: M021

Akademický rok: 2013/2014

Vyučující: PhDr. Olga Nytrová

Obsah

1. ÚVOD	22
2. TEORETICKÁ ČÁST	23
2.1 Co je šikana	15
2.2 Kdo šikanuje	16
2.3 Kdo je šikanován	16
3. PORUCHY VZTAHU VE SKUPINĚ	12
4. DRUHY A FORMY ŠIKANY	26
4.1 Kyberšikana	26
5. MÁSLEDKY ŠIKANY	23
6. ŘEŠENÍ ŠIKANY	23
7. KAUZAISTIKA	23
8. ZÁVĚR – ETIKA A ŠIKANA	25
9. POUŽITÉ ZDROJE	22

1 ÚVOD

„K vítězství zla stačí, když dobří lidé budou sedět se založenýma rukama.“

(Edmund Burke)

Tématem této seminární práce je šikana. Snad každý, kdo pracuje ve školství, nebo má dítě školou povinné, se s tímto problémem setkal. Dříve se šikana týkala spíše dětí v období puberty, ale v současné době se s ní lze setkat u stále mladších dětí. Bohužel si řada z nich ani neuvědomuje, že druhému záměrně fyzicky či psychicky ubližuje, a již vůbec si neuvědomují důsledky jaké šikana má. Vždyť některé ze šikanovaných dětí si své otřesné zážitky z dětství nesou po celý život.

S problémem šikany jsem se jako učitelka již několikrát setkala. Proto jsem si toto téma vybrala. Rozpoznat šikanu v prvních náznacích je pro mne velice důležité, stejně jako pochopit co bylo její příčinou.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Definice šikany

Slovo šikana pochází z francouzského slova „*Chicane*“, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na literě předpisu, například vůči podřízeným nebo vůči občanům. Zasahuje do života nás všech, ve všech vývojových stupních, v celém průběhu našeho života. Dochází k omezování práv jednotlivců, újmám na psychice, v neposlední řadě i k fyzickému násilí. Ministerstvo školství definovalo šikanu takto: *„Šikanování je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci nebo skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování*

*věcí jiné osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.*¹

Šikanování patří mezi nemocné patologické chování, kdy žák nebo žáci úmyslně a opakovaně atakují spolužáky a používají k tomu agrese, nátlak a manipulaci. Občas se jedná o méně závažné provinění, jako například ničení pomůcek, odebírání svačín. V poslední době se však objevují velmi brutální způsoby chování, které jsou velmi nebezpečné nejenom po fyzické, ale i psychické stránce. Oddělovat stránku fyzické újmy od psychické nelze, vždy jsou na sobě přímo závislé.

2.2 Kdo šikanuje

*Agresoři-iniciátoři jsou většinou silní jedinci, kteří dovedou svůj strach skrývat i sami před sebou, maximálně ho potlačit a ventilovat vně právě agresí na ostatní slabší jedince. Vždy se u nich dá zaregistrovat nápadná, i když nereflektovaná krutost – tedy skvělý pocit z utrpení a ponižování šikanované oběti – a silná touha po moci.*² Agresoři chtějí především ovládat druhé, bezohledně se prosadit v kolektivu, ovládat jej. Mnohdy je tento cíl spojen se zničením plněním – odebírání svačín, drobných mincí na občerstvovací automaty atd.

*Podle nepotvrzeného, ale mezi našimi pedagogy dnes rozšířeného a věrohodně zdůvodňovaného názoru pochází řada dětských agresorů z rodin nové podnikatelské „elity“ Mívají úspěšné, rychle (často nepoctivě) zbohatlé rodiče, kteří bývají svou prací plně pohlceni a dětem se nevěnují, zato je rozmazlují astronomickým kapesným.*³

¹ www.mšmt.cz

² Michal Kolář, Bolest šikanování (str.85)

³ Pavel Říčan, Agresivita a šikana mezi dětmi (str.34)

Motivem šikany může být upoutání pozornosti, zabíjení nudy, žárlivost na úspěchy schopných spolužáků, motiv obrany, kdy šikanovaný sám šikanuje, protože nechce již být obětí a stává se sám iniciátorem.

2.1 Kdo je šikanován

Obětí šikany se může stát, kterýkoliv jedinec. Na školách existují typické oběti, které jsou opakovaně týrané. Nejčastěji to bývají slabí jedinci. Neumění skrývat strach, viditelně se bojí a neumějí se bránit. Velice často propadají panice, úzkosti, mají příliš malé sebevědomí, každý náznak agrese je dokáže vystrašit. Nedokáží se vzepřít agresorovi. Oběti bývají často nějak oslabeni. Mívají tělesný nebo psychický handicap. Protikladem však může být fakt, že jedinec s fyzickým handicapem může být agresorem – iniciátorem, mnohdy jako „duchovní“ vůdce a velitel šikany.

Oběti se snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružit, podělit se o hračku, neschopné zaujmout, poskytnout citovou odezvu; dítě s protivným chováním, neschopné vzbudit a udržet si sympatie dětí – i dospělých.⁴

Oběti šikany zpravidla odmítají násilí, neradi se účastní rvavých sportů – hokej apod., přestože právě tyto sporty by jim mohly pomoci upevnit sebevědomí a také fyzickou sílu.

3. PORUCHY VZTAHU VE SKUPINĚ

Šikana není záležitostí vztahu agresora-incitatora a oběti, ale zásadním selháním všech společenských a sociálních vazeb ve skupině-třídě. *Většině dětí je samozřejmě agrese proti mysli, ale jde-li o agresi proti tomu, kdo jim není sympatický, kým pohrdají (zejména proto, že je „měkota“), mohou ji schvalovat.⁵*

Nikdy šikana tzv. nenastane. Vždy se jedná o postupný projev selhávání vztahů ve skupině, který má svou vnitřní dynamiku a zákonitý vývoj. Je třeba chápat skutečnost, že

⁴ Pavel Říčan, Agresivita a šikana mezi dětmi (str.37)

⁵ Pavel Říčan, Agresivita a šikana mezi dětmi (str.39)

šikanování se může objevit v každé skupině. Nicméně má obecně šikana několik stádií vývoje:

1. Zrod ostrakismu - mírné zpravidla psychické formy násilí, snižování autority, převážně okrajového člena skupiny, který bývá neoblíben ostatními odmítán, pomlouván, zesměšňován;
2. Fyzická agrese a přitvrzování manipulace – ve vypjatých situacích nebo i pro zpestření jsou oběti cílem ventilace nepříjemných nálad agresorů;
3. Vytvoření jádra – není-li šikana řešena, může docházet k toleranci tohoto stavu skupinou, k agresorovi-jedinci se přidávají další členové skupiny
4. Většina přijímá názory a metody agresorů – šikana je ve skupině plně legalizována, stává se oficiální platformou;
5. Totalita, nebo-li dokonalá šikana – skupina se zpravidla rozdělí na dvě části šikanové a šikanizující, vztahy ve skupině jsou jednoznačně vymezeny, mezi jednotlivými skupinami je znatelné napětí.

4. DRUHY ŠIKANY

DRUHY A FORMY ŠIKANOVÁNÍ

PŘÍKLADY PROJEVU

Verbální-pasivní-nepřímé

Skupina se nezastane oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co způsobili její trýznitelé

Verbální-pasivní-přímé

Neodpovídá oběti na pozdrav či na otázky, ignoruje ji apod.

Verbální-aktivní-nepřímé

Rozšiřuje o oběti pomluvy nebo svou agresi vůči ní vyjadřuje v kresbách, posměšných verších apod. (jde o tzv. symbolickou agresi).

Verbální-aktivní-přímé

Nadává oběti, uráží ji, ponižuje a zesměšňuje.

Fyzické-pasivní-nepřímé	Agresor například odmítne oběť na její žádost pustit ze třídy na záchod. (odmítne splnit její oprávněné požadavky).
Fyzické-pasivní-přímé	Agresor například nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzicky ji brání v dosahování jejích cílů).
Fyzické-pasivní-nepřímé	„Kápo“ pošle „nohsledy“, aby oběť zbyli, okradli, aby zničili či schovali její věci...
Fyzické-aktivní-přímé	Útočníci oběť kopou, bijí... ⁶

4. 1 KYBERŠIKANA

Kyberšikana (též kybernetická šikana, počítačová šikana či cyberbullying) je druh šikany, který využívá elektronické prostředky, jako jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy a podobně. Řada jejích projevů může spadat do oblasti kriminálních činů. Její nejobvyklejší projevy představuje zasilání obtěžujících, urážejících či útočných mailů a SMS, vytváření stránek a blogů dehonestujících ostatní, popřípadě může kyberšikana sloužit k posilování klasických forem šikany, nejčastěji prostřednictvím nahrání scény na mobilní telefon a jejího následného rozeslání známým dotyčného, popřípadě prostřednictvím vystavení na internetu. Zejména poslední varianta šikany může být extrémně nebezpečná – pokud se spojí s nějakou velmi ponižující situací, takovéto zveřejnění ponižujících materiálů obrovskému množství lidí (které nejde vzít zpět) mnohonásobně zvyšuje utrpení a trauma oběti, což na ni může mít extrémně neblahý dopad⁷.

⁶ Vágnerová a kolektiv, Minimalizace šikany (str. 75)

⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyber%C5%Alikana>

Důsledek kyberšikany může mít větší devastující následky na jedince, než šikana tak, jak ji dosud společnost vnímala. Není realizována formou přímého fyzického násilí. To ale může být jejím velmi devastujícím důsledkem, protože kyberšikana velmi často vede k sebevraždě nebo ke spáchání vraždy, byť má třeba být jakousi formou obrany. Jednoznačně kyberšikana působí na psychiku.

*Napsaná slova mají také daleko tvrdší dopad než slova mluvená.*⁸ Zveřejnění slov, videí, fotografií a jevů v kyberprostoru vede zpravidla k ponížení oběti, často provázené ztrátou vlastní identity, vyčlenění se ze společnosti.

Kyberšikana je ale, v případě silné vůle jedince, řešitelnější než šikana klasická. Zejména u mládeže. Naše účast kyberprostoru je dobrovolná, nemusíme se jí účastnit, a při zachování pravidel ochrany vlastní osobnosti se lze kyberšikaně vyhnout. Negativně pozitivní je i projev „tolerance“ účastníků kyberprostoru, mnohdy uveřejněné příspěvky o oběti ztratí svou šikanozní povahu „mávnutím ruky“, někdy podle rčení, že i negativní reklama je reklama, se může stát, že vlastně oběti ve společnosti pomohou.

5. NÁSLEDKY ŠIKANY

*Všechny druhy šikany můžou dítě zranit.*⁹ Následky bývají okamžité a dlouhodobé. Za okamžité následky považujeme především následky fyzické újmy-bolest, modřiny, kousance, vytrhané vlasy apod. společně s traumatizujícím duševním zážitkem spojeným se způsobováním fyzické újmy. Dalšími okamžitými následky jsou tzv. intelektuální, kdy dochází ke snížení vlastního sebevědomí oběti. Strach vede k nemožnosti soustředění, ke snížené paměti. Sociální důsledky vedou ke strachu ze společnosti, protože ta byla příčinou šikany, neposkytla ochranu a šikanu vlastně umožnila, podporovala. To vše má dopad na ztrátu sebevědomí, vzniká stres, ztráta jistoty, ztráta otevřenosti ke společnosti a chuť spolupráce se společností, zpravidla dochází k umocnění uzavřenosti. Citové důsledky se projevují

⁸ Vágnerová a kolektiv, Minimalizace šikany (str.95)

⁹ Evelyn M. Fieldová, Jak se bránit šikaně (str.64)

melancholickými stavy, kdy dochází k depresím z neřešitelnosti situace, smutku, zmatenosti, omezuje se komunikace, naopak narůstá nedůvěra v okolí, umocňuje se pocit neřešitelnosti situace a ochrany.

Dlouhodobé psychologické následky – jsou důsledkem potlačení reakce na šikanu a počáteční psychickou újmu s ní spojenou. Deprese se násobí, jedinec si vytváří pseudo obranné mechanismy jako výmluvy, stydlivost, a sociální fobii, vedoucí ke stresové fobii. Bez odborné pomoci mohou psychologické následky přerůst v posttraumatické stresové poruchy, hluboké deprese, sebevražedné sklony, pokusy o sebevraždu, vraždu. *Následky mohou přetrvávat do dospělosti. Šikana někdy oběti poznamená na dlouhá léta po opuštění školy. Může vést k nízkému sebevědomí a společenské izolaci v dospělosti.*¹⁰

6. ŘEŠENÍ ŠIKANY

Pokud vznikne ve skupině šikana, je tato skupina natolik nemocná, že není schopna náhledu a nalezení řešení. Falešná solidarita, snaha nebýt „žalobníček“, strach a mnoho jiných faktorů ze strany dětí brání často tomu, aby šikana byla odhalena rodiči nebo učiteli. Je třeba na šikanu myslet a sledovat, jak komunitu dětí, tak možné přímé i nepřímé známky šikany. Šikana je velmi náročný problém k řešení. Pokud škola nemá odborné zkušenosti s jejím řešením, je třeba okamžitě vyhledat odborníka, který by s třídním učitelem spolupracoval. Vždy je nutné do programu řešení šikany zapojit rodiče a informovat je o průběhu nápravy.

Základem řešení konkrétního případu musí být vždy důkladný rozbor všech okolností, které k šikaně vedly. Každá šikana potřebuje jiné řešení. Při nevhodném postupu je riziko zhoršení situace. Je sice důležité najít viníka, potrestat ho, ale daleko důležitější je napravit danou situaci. Musíme umět pomoci nejenom oběti, ale také agresorovi. I ten potřebuje naši pomoc, aby dokázal řešit své problémy jiným způsobem.

Školy mají k dispozici Metodický pokyn k řešení šikanování na školách a školských zařízeních; tento dokument je stále novelizován, aby prezentoval co nejaktuálnější přístup k řešení šikany.

¹⁰ Evelyn M. Fieldová, Jak se bránit šikaně (str. 71)

V článku 6, odst. 2 Metodického pokynu je řečeno: „*Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stádia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování....*“¹¹

Způsoby řešení šikany by se měly zejména opírat o :

- a) PREVENCI - preventivní programy, využívání diskusí v komunitě (třídě), motivace členů skupin k postavení se proti šikaně apod;
- b) ODBORNÉ POMOCI - pořádání pravidelných setkání členů skupin (žáků, studentů) s psychology, policisty apod;
- c) REPRESE - uplatnění zákonných norem postihujících šikanu a jejich zveřejnění;

*Šikana se může velmi rychle zvrhnout v trestný čin, který může vážně ohrozit budoucí život šikanovaného i toho, kdo šikanoval. Od špatné pověsti, přes policejní záznam až po psychiatrické léčení nebo umístění do výchovného zařízení, které mohou výrazně snížit možnosti v dalším životě.*¹²

7. KAUZUISTIKA

Třída, kterou jsem dostala v 6. ročníku byla bezproblémová. Děti se k sobě chovaly slušně, byly kamarádští a dokázaly si pomáhat. Domnívám se, že jsme spolu našli společnou řeč. Naším mottem bylo „Nečiň druhým, co sám nemáš rád!“ Trávili jsme společné chvíle mimo školu. Společně jsme v mimoškolním čase připravovali školní výstavy, jezdili jsme na výlety, spali jsme ve škole. Kolektiv tyto aktivity vítal a užívali jsme si je.

V 8. ročníku k nám propadl žák, říkejme mu třeba Karel. Vždy byl velmi problémový. A tím vše nastalo. Do kolektivu se zařadit nechtěl a všechno bojkotoval. Veškerá naše snaha byla předem odsouzena k neúspěchu. Proběhla jednání s rodiči, o pomoc byla požádána i pedagogicko-psychologická poradna. Bohužel bez úspěchu a zlepšení. Jeho chování a vztah ke kolektivu se nezměnil. Pomoc prostě tvrdě odmítal. Negativní působení na kolektiv však skrytě pokračovalo dál.

Množily se modřiny na těle žáků. Při dotazu co se děje, proč jsou samá modřina, myslela jsem na drobné rvačky a půtky, vyhýbavě odpovídali. Vymlouvali se na hodiny tělesné výchovy.

¹¹ Vágnerová a kolektiv, Minimalizace šikany (str. 29)

¹² Dája Spalková, Postavme se šikaně (str. 42)

Až jednou, když Karel nebyl ve škole, to jeden ze žáků nevydržel. Pravda vyplavala na povrch. Dozvěděla jsem se, že Karel děti šikanuje, házel je proti dveřím, tloukl je o přestávkách v koutech školy, používal je jako boxovací pytel. Vše gradovalo, a tak ti, co nechtěli být otloukáni se přidali na jeho stranu.

Šikanu jsem řešila ve spolupráci s vedením školy a rodiči. Následovaly pochopitelně i kázeňské tresty. Ten nejdůležitější úkol mě ale teprve čekal. Obnovit znovu kamarádské vztahy ve třídě, atmosféru důvěry a otevřenosti. S koncem školního roku odešel i Karel. Byla jsem ráda, že jeho působení přežila důvěra, kterou ke mně měli. Znovu jsme začali společně plánovat některé aktivity. Přesto nás to poznamenalo, dlouho jsme na tuto „událost“ nemohli zapomenout. Jsem ráda, že při loučení se školou si na toto nikdo ani nevzpomněl. Neslýchávám to ani při pravidelných srazech. Nenastalo trauma, Karla jsme vytěsnili.

8. ZÁVĚR – ETIKA A ŠIKANA

Jednoznačně protiklad:

Etika (z řeckého *ethos* - mrav), nebo též teorie morálky je filozofickou disciplínou, která zkoumá morálku nebo morálně relevantní jednání a jeho normy. Etika se zabývá teoretickým zkoumáním hodnot a principů, které usměrňují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím svobodné vůle;¹³

Šikana (z francouzského *chicane*) označuje fyzické i psychické omezování či týrání jedince v kolektivu. Dochází k ní ve všech skupinách věkových i sociálních. Setkat se s ní můžeme v jakémkoliv typu škol a školských zařízeních, v armádě, sportovním klubu, ve vězení, ale i v rodině (zaměřena na neoblíbené dítě) či v zaměstnání a společnosti;¹⁴

¹³ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Etiketa>

¹⁴ <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0ikana>

Šikana je tedy logicky celospolečenskou krizí výchovy. Je důsledkem absence především výchovného působení v rodině a ve společnosti. Je tu návaznost na sociální postavení rodičů, jejich intelektuální rozhled, vůle věnovat dětem pozornost a korigovat vlivy špatných vzorů, televize, počítačových her, internetu. Možná proto nemá společnost zájem posilovat postavení učitelů, možná proto je tolerantní k nízké odpovědnosti rodičů za své potomky.

Není možné, aby škola suplovala funkci rodiny. Společnost, škola, mimoškolní aktivity jsou určeny k umocnění kladných základů výchovy, které vycházejí právě z rodiny. Je třeba, aby společnost vytvořila legislativní prostor pro propojení všech výchovných institucí a subjektů k jejich efektivní spolupráci. To, že v současné době si některé konkurují, ve snaze získat navrch, nic nepřináší výchově k etice, k vnímání morálních zásad soužití, respektování druhých. Jsme-li zodpovědni za své jednání, o to více jsme zodpovědni za své děti.

9. POUŽITÉ ZDROJE

Literatura:

WÁGNEROVÁ. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 1. Editor Kateřina Vágnerová. Praha: Portál, 2009, 147 s. ISBN 978-807-3676-117.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 255 s. ISBN 80-717-8513-X.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995, 95 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8049-9.

FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vyd. 1. Překlad Petra Diestlerová. V Praze: Ikar, 2009, 311 s. ISBN 978-802-4911-762.

SPALKOVÁ, Dája. *Postavme se šikaně*. Alfa Marketing, 2007

Internet: www.WIKIPEDIA.cz